

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKABS PJECE SERIE
GRUNDVIDENSKABEN I DAG

3

SØREN EGEROD
DET FJERNE ØSTENS SPROG

UDGIVET I SAMARBEJDE MED FOLKEUNIVERSITETETS BIBLIOTEK
AF FOLKEUNIVERSITETET I KØBENHAVN

1977

Redaktion:

professor, dr. phil. MOGENS BLEGVAD
administrator, dr. phil. ERIK DAL
professor, dr. phil. C. OVERGAARD NIELSEN

Redaktionssekretær:

cand. theol. N. J. CAPPELØRN

SØREN EGEROD, professor i østasiatiske sprog med særligt henblik på kinesisk, er født i 1923 og blev dr. phil. i 1956 på en disputats om lungtu-dialekten fra den sydkinesiske provins Kwangtung. Han blev udnævnt til ekstraordinær professor ved Københavns universitet i 1958 og er desuden siden 1967 leder af Centralinstitut for nordisk Asienforskning i København. Søren Egerod har holdt forelæsninger og været gæstprofessor ved en lang række universiteter i bl. a. USA, Japan og flere østasiatiske lande; han har ligeledes foretaget talrige studierejser til det fjerne Østen. I 1971 blev han medlem af Videnskabernes Selskab og er endvidere medlem af andre inden- og udenlandske videnskabelige selskaber og foreninger. I 1965 tildeltes han Rosenkjær-prisen.

Søren Egerod har skrevet flere bøger og talrige afhandlinger om emner vedrørende østasiatiske sprog, specielt inden for sinologien, og oversat kinesiske digte til dansk (bl. a. af Mao Zedong i *Den lange march* fra 1973). Desuden har han udgivet egne digtsamlinger, sidst *Omvej til Laotse* fra 1975, samt romanen *De tusind og én vindes ø* i 1977.

Førlag:

Folkeuniversitetet i København
Købmagergade 52
1150 København K

Søren Egerod

DET FJERNE ØSTENS SPROG – SAMMENHÆNGE OG PÅVIRKNINGER

Der tales i Asiens østlige del en mængde forskellige sprog hvis udforskning og gruppering i over hundrede år har været en af sprogvidenskabens vanskeligste opgaver. Alt medens indsamlingen og beskrivelsen af sprogene er skredet fremad har selve metoderne for arbejdet med sprog ændret sig betydeligt. Den fremgangsmåde man havde fulgt for vores egen sprogæts (de indo-europæiske sprogs) vedkommende har ikke uden videre kunnet overføres på sprog og sproggrupper hvoraf kun få har en skriftlig overlevering fra tidligere stadier og hvis ydre skæbne ned gennem historien er lidet kendt. Ved grupperingen og inddelingen af indo-europæiske sprog har, ved siden af ordsammenligninger, også grammatiske sammenligninger spillet en rolle, fordi grammatikken i de indo-europæiske sprog er af en meget særpræget, let gendelig art (den såkaldte flekterende type, med indviklede bøjningssystemer for både substantiver og verber). De østasiatiske sprog er overvejende af isolerende type (med bøjningsløse ord) eller agglutinerende type (med regelret ophobning af bøjningsendelser), hver type udbredt over store områder med mange sprog, som man ikke på grundlag af disse strukturer ville vove at antage var oprindelig beslægtede. Metoderne for sammenligning må derfor tilpasses og finleses med henblik på materialet og resultaternes holdbarhed. Alle ligheder mellem sprog, som ikke er baseret på konstant lydlig overensstemmelse („lydlove“), må regnes som former for typologisk slægtskab, der kan have andre årsager end oprindelig „genetisk“ slægtskab (lån, påvirkning, spontan selvstændig udvikling). Men selv ved lydlig overensstemmelse mellem ord med samme betydning i forskellige sprog må man være på vagt overfor muligheden af lån fra det ene sprog til det andet (man kan opstille lydlove for overensstemmelse mellem dansk og tysk i de mange ord som vi véd at dansk har lånt fra tysk, f. eks. behandle – behandeln, bevise – beweisen, formode – vermuten, men disse love er forskellige fra og enklere end dem der gælder for ældre ægte beslægtede ordpar, f. eks. fader – Vater, sige – sagen, gå – gehen). Kun hvis overensstemmelser gælder det helt fundamentale dagligdags ordforråd kan man slutte at der er tale om oprindeligt ordslægtskab. I øvrigt kan man også ved at betragte antallet og arten af ordslægtskab inden for det fundamentale ordforråd danne sig et vist indtryk af hvor længe siden det må have været at to sprog begyndte at udskille sig fra hinanden. Det er dog nok at gå for langt at opstille præcise formler og tabeller hvoraf man med nøjagtighed skulle kunne aflæse den henrundne tid („tidsdybden“ som det kaldes i den såkaldte lexico-statistiske metode).

Den omstændighed at typologiske overensstemmelser ikke beviser slægtskab gør imidlertid ikke den typologiske metodes resultater mindre vigtige og spændende.

Tværtimod bidrager typologien på en fundamental måde til vores forståelse af sprostrukturen og sprogforandringen. Det bliver herved klart hvor dybtgående påvirkningen kan være mellem ubeslægtede sprog og hvor vidt omkring bølger af strukturelle mønstre kan sprede sig. Østasiens sprog yder midt i et tilsyneladende kaos storslåede eksempler på disse fascinerende processer hvorved det ensartede sønderslås mens det uensartede på en overraskende måde samles igen.

Der skal her behandles de sprog i Øst- og Sydøstasien som kan henregnes til de altaiske, sino-tibetanske og austriske sprogætter samt det isolerede sprog ainu (på Sakhalin og i Nord-Japan). Derimod vil vi ikke komme ind på de forskellige vanskeligt placerbare småsprog som tales nord for de her nævnte og som sammenfattes under betegnelsen paleo-sibiriske sprog (såsom giljakisk, luoravetlisk, jakagirsk og ket). Og sprogætterne er den sammenlignende sprogvidenskab altså nået frem til ved at påvise lydlove, d.v.s. systematisk lydlig overensstemmelse mellem ordene i det fundamentale ordforråd i de sprog der siges at være genetisk beslægtede.

De altaiske sprog omfatter tyrkisk, uigurisk, mongolsk, tungusisk og manchurisk, samt måske koreansk og japansk. Vi skal i denne fremstilling medtage koreansk og japansk under betegnelsen altaisk, men bemærker at disse sprog måske tilsammen udgør en særlig gruppe, eller måske endog er oprindelig ubeslægtede med hinanden. De sino-tibetanske sprog (som snarere bør kaldes tibeto-sinitiske ud fra den regel at man oftest nævner sproggruppen fra vest mod øst), falder i hovedgrupperne sinitisk (= kinesisk) som underinddeles i en række sprog (der ofte kaldes kinesiske dialekter) og tibeto-karensk, der inddeles i tibeto-burmansk og karensk (det er dog også mulig at karensk oprindelig er et sinitisk sprog). Tibeto-burmansk inddeles atter i tibetisk, barisk og burmesisk. Den videre underinddeling fremgår af skema 1. Austrisk består af austro-viet (traditionelt kaldet austroasiatisk) og austro-thai (også kaldet austronesisk). Det er dog også mulig at austro-thai og austro-viet er to oprindelig uafhængige sprogætter. Austro-thai inddeles i malajo-polynesiske og thai (samt formodentlig miao-yao), austro-viet i mon-khmer og viet-muong. Malajo-polynesiske (som snarere burde hedde indonesisk-oceanisk) består af indonesisk, formosansk og oceanisk. Den videre underinddeling ses på skema 2.

Typologisk klassifikation efter ordbygning

Vi skal herefter vende os til den typologiske betragtningsskema, altså til en klassifikation efter de særegenheder enkeltsprogene faktisk udviser, uden hensyn til systematiske lydlove. Ved en sådan fremgangsmåde vil det straks falde i øjnene at sprogene i en mellemzone der omfatter Kina og nogle tilstødende områder udmærker sig ved at ord (eller de betydningsbærende elementer, hvoraf ordene er opbygget, morfemer) er meget korte, i reglen kun på én stavelse, hvorimod sprogene nord for denne og syd for denne zone har ord på flere stavelser. Vi kalder mellemzonestsprogene for enstavelsessprog, de andre for flerstavelsessprog (vi vil således tale om de nordlige og de sydlige flerstavelsessprog). Endvidere er det karakteristisk for enstavelsessprogene

at alle eller de fleste stavelser foruden konsonanter og vokaler tillige besidder et tredje element kaldet tone, som adskiller ellers enslydende stavelser fra hinanden. Tonerne adskilles indbyrdes ved deres relative højde (høje og lave toner) og forskellige kon-turer (faldende, stigende, jævne, circumflexe toner), og de er enten rene eller laryn-galiserede (særlig åbent eller særlig lukket strubehoved). Betydningsbærende forskelle mellem stavelser som helt eller overvejende manifesteres gennem laryngalisering kal-des fonationstyper. Laryngalisering findes i mange enstavelsesprog, fonationstyper i en række sydlige flerstavelsesprog.

Den genetiske klassifikation, etableret gennem ordslægtskab, og den typologiske klassifikation på grundlag af ordtyper (enstavelses- og flerstavelsesord, tonale og ikke-tonale stavelser, laryngaliserede og ikke-laryngaliserede stavelser), er opsummeret i skema 3.

1 De nordlige flerstavelsesprog udmærker sig ved klare let adskillelige konso-nanter og vokaler. Der er aldrig mere end én konsonant i ordets begyndelse. Ordets første vokal bestemmer hvilke vokaler der kan optræde i resten af ordets stavelser inklusive suffixer (vokalharmoni eller dvælende omlyd; et fænomen som er forsvun-det i de moderne østlige sprog; moderne japansk udviser et accent-system eller regi-ster-system, efter hvilket nogle stavelser udtales i et højere tonelag end andre).

2 Blandt de tonale enstavelsesprog er de sinitiske sprog („kinesiske dialekter“) de vigtigste og kendteste med en flere tusind år gammel skriftlig overlevering. De sinitiske sprog falder i to grupper, nord-sinitisk og syd-sinitisk. Nord-sinitisk udtale er delvis rekonstrueret for en periode henimod tusind år f.v.t. på grundlag af tekster skrevet med de kinesiske logogrammer eller ordtegn, som i forbindelse med rimsy-stemet i de ældste digte („Odernes bog“) giver en del oplysninger om ordenes fonolo-gi. Syd-sinitisk kendes først fra ordbogen *Qie-yun* (udtalt omtrent tsiö jyn) fra år 601 e.v.t. De moderne sinitiske sprog er ikke rene, men repræsenterer en blanding af de to typer, idet migrationer har ført nord-sinitisk langt sydpå, især langs kysten helt ned til Fukien-provinsen, medens udtalen af skriftsproget til gengæld er baseret på syd-sinitisk som med skriften er ført vidt omkring i hele Kina.

Det moderne kinesiske standard-sprog, som er baseret på Peking-dialekten, er et nord-sinitisk sprog med et betydeligt lag af låneord fra skriftsproget. Der er fire ord-toner, hvoraf én (den såkaldte tredje tone) går tilbage til stavelser i oldsproget som afsluttedes med lukning af strubehovedet (lukket laryngaliseret fonationstype der minder om et dansk stød), og én (fjerde tone) går tilbage til stavelser som afsluttedes med åbning af strubehovedet (åben laryngaliseret fonationstype, der minder om en h-lyd). Forbindelsen mellem laryngalisering og toner er et kendt fænomen (f. eks. svarer dansk stød til en bestemt tone eller accent i norsk og svensk). De to andre ordtoner stammer begge fra stavelser uden laryngalisering, således at én (første tone) omfatter ord med ustemt begyndelsiskonsonant, og én (anden tone) ord med stemt begyndelsiskonsonant. Også forbindelsen mellem ustemthed og høj tone og

mellem stemthed og lav tone kendes mange andre steder fra. Mange ord består af mere end én betydningsbærende stavelse (noget i retning af danske ord som tandlæge, tand-pine, tele-fon, tele-graf og auto-graf, som alle er enkeltord bestående af mere end ét betydningsbærende element). I sådanne ord kan den sidste stavelse enten være betonet (d.v.s. have ordtone og tryk) eller være ubetonet (d.v.s. mangle både ordtone og tryk). Dermed er Peking-sproget godt på vej til at blive et flerstavelssprog.

Nogle nordvestlige sinitiske sprog har færre toner end Peking-sproget og ligner endnu mere de nordlige flerstavelssprog i struktur. Der har med andre ord udviklet sig en overgangszone mellem de to store typologiske grupper 1 nordlige flerstavelssprog og 2 tonale enstavelssprog. Dette er uden tvivl resultatet af påvirkning fra et sprog til et andet i de områder hvor folk kan tale mere end ét sprog og hvor disse tilhører forskellige typologiske typer (f. eks. manchurisk og kinesisk eller uigurisk og kinesisk o.s.v.). Vi skal se at sådanne ensidige eller gensidige påvirkninger spiller en stor rolle overalt hvor sprogområder støder sammen, og kan påvises at ligge bag ved selve det fænomen at ubeslægtede nabosprog indgår i samme typologiske gruppe.

Allersydligst i Kina tales de sinitiske yue-sprog (udtalt omtrent som jyö-sprog) som indeholder en blanding af flere syd-sinitiske sprog. I yue-sproget kantonesiske er den fonationstype som vi kaldte lukket-laryngaliseret blevet til stigende toner, mens den vi kaldte åben-laryngaliseret er blevet til jævne toner, idet disse stavelser ligesom de ularyngaliserede er delt i to grupper, en høj og en lav alt efter om begyndelseskonsonanten var ustemt eller stemt. Til Pekings fire toner svarer derfor seks toner på kantonesiske. Medens de oprindelig laryngaliserede stavelser på Peking-sproget stadig på én gang udtales både med tone og laryngalisering (således at tredje tone først falder og derefter stiger med en hørlig skurren på kurvens laveste punkt, og fjerde tone kun er faldende og taber kraft undervejs med en hørlig henåndende diminuendo effekt), så er de kantonesiske toner rent tonale (de oprindelig ularyngaliserede er faldende, i modsætning til de oprindelig laryngaliserede, der som nævnt er stigende eller jævne).

Med bevarelsen af levn efter de laryngaliserede fonationstyper (skurren og henånden) i moderne nord-sinitisk følger det fænomen som kaldes sandhi, d.v.s. lyd-påvirkning fra én stavelse til en anden. Når nemlig en stavelse med tredje (skurrende) tone går forud for en stavelse med samme tone forvandles tonen til anden (ren stigende) tone, og når en fjerde (henåndet) tone går forud for en stavelse med samme tone forvandles den til en kort (rent faldende) tone. Begge disse sandhiforandringer er eksempler på såkaldt foregribende dissimilation (lydfjerne), idet det er vanskelig at udtale to ens laryngaliseringer lige efter hinanden. I yue-sprogene som ingen rester har bevaret af laryngalisering findes heller ingen sandhi. Et andet fænomen som er forbundet med laryngalisering er vokalændring afhængig af tonen (nogle vokaler er mere åbne med de laryngaliserede tredje tone og fjerde tone end med de ularynga-

liserede første tone og anden tone). Sådanne vokalændringer findes netop i de samme sinitiske sprog som dem der har sandhi i forbindelse med tonerne.

Vi har omtalt at de nordlige flerstavellesord udviser vokalharmoni – en påvirkning fra én stavelse til en anden. De nord-sinitiske sprog er som også sagt på vej til at blive flerstavellesprog og udviser netop sådanne fænomener som er typiske for flerstavellesprog (accent-forskelle, som i nogle sprog spiller samme rolle som vokalharmoni i andre, og sandhi, d.v.s. gensidig påvirkning mellem stavelserne, dog således at de nordlige flerstavellesprogs vokalharmoni oprindelig er et assimilationsfænomen og de nord-sinitiske sprogs sandhi er et dissimilationsfænomen, altså lydnerme overfor lyd-fjerne; på denne måde opnår sprogene ofte ved forskellige midler parallelle resultater). De syd-sinitiske sprog er stadig i langt højere grad enstavellesprog og udviser i så henseende helt samme struktur som de omkringboende thai-folks sprog. Disse thai-sprog som også oprindelig taltes i de egne som nu taler yue-sprog, besidder stort set de samme konsonanter og vokaler som yue-sprogene, ligesom toneudviklingen har været ganske parallel. De nord-sinitiske sprog har altså stærk strukturel affinitet til de nordlige flerstavellesprog, de syd-sinitiske sprog til de sydligste af de tonale enstavellesprog, nemlig foruden thai også miao-yao og viet-muong. Disse sprog tilhører imidlertid ikke oprindelig samme sprogæt som sinitisk (nemlig den tibeto-sinitiske eller sino-tibetanske sprogæt), men derimod den austriske (miao-yao formodentlig austronesisk = austro-thai grenen, viet-muong austroasiatisk = austro-viet grenen). Ligesom en gensidig påvirkning kan påvises mellem altaisk og nord-sinitisk, kan en sådan også påvises mellem austrisk og syd-sinitisk, og disse påvirkninger har haft til følge at nordsinitisk er på vej fra type 2 tonale flerstavellesprog ind i type 1 de nordlige flerstavellesprog, mens visse austriske sprog (miao-yao, thai, og viet-muong) allerede har bevæget sig fra 3 sydlige flerstavellesprog ind i 2 tonale enstavellesprog. På disse vandringer fra én type til en anden er ikke alene sprogenes udtale og ordbygning blevet totalt ændret, men sprogenes grammatik, specielt deres syntax har også ladet sig påvirke, som vi skal se længere nedenfor.

Indenfor type 2 finder vi også de fleste andre tibeto-sinitiske sprog (som foruden i Kina og Tibet tales i Himalaya-regionen og i Burma), nemlig hele den tibeto-karenske gruppe med undtagelse af en undergruppe under tibeto-burmansk, de bariske sprog (3 g på skema 3) i Assam. De bariske sprog har ikke udviklet egentlige ordtoner og har ord på flere stavelser. De falder derfor under 3 sydlige flerstavellesprog, skønt de genetisk er tibeto-sinitiske sprog. De bariske sprog er imidlertid ikke ene blandt de tibeto-burmanske sprog om at besidde flerstavellesord. Ligesom vi blandt de nordlige sinitiske sprog fandt en tendens mod flerstavellestype, finder vi også blandt de sydvestlige tibeto-burmanske sprog i Himalaya-området en sådan tendens (således f. eks. i kiranti-sprogene blandt de tibetiske og kuki og kachin-sprogene blandt de burmesiske sprog). Disse sprog udgør altså en overgangstype mellem 2 og

3, idet de er tonale men har ord med flere stavelser. Blandt de vestlige tibeto-himalajiske sprog findes sprog som er tonale, men kun i flerstavelsesnavneord (det samme gælder det vanskeligt placerbare sprog lepcha i Sikkim), en anden overgangstype.

De øvrige sprog i **3** falder i to grupper, nemlig **i** mon-khmer (en del af austro-viet) og **l m n** malajo-polynesiske (=indonesisk-oceanisk) (en del af austro-thai).

Mon-khmer sprogene har ord med flere stavelser, men den første stavelse har en meget forenklet struktur hvor kun få eller en enkelt af sprogets mange vokaler er mulig. Laryngale fonationstyper med ansats til tonalitet (forskel på højt og lavt register) findes i både mon og khmer udviklet af forskellen mellem ustemte og stemte begyndelseskonsonanter (ligesom høje og lave toner i sinitiske og thai sprog); men toner udviklet af laryngaliseringsforskelle i stavelsesslutning findes, i modsætning til sinitisk og thai, ikke.

De malajo-polynesiske (indonesisk-oceaniske) sprog er geografisk uhyre udbredte, idet de er repræsenterede fra Madagascar (malgassisk) over Malaysia og Indonesien, Filippinerne og Formosa, hele vejen gennem Stillehavet til Hawaii. De formosanske sprog **m** ligger altså geografisk imellem de indonesiske sprog **l** og de oceaniske sprog **n**. Alle disse sprog er ægte flerstavessprog; fonologien er noget mere kompliceret i de formosanske sprog end i de to familier vest og øst derfor. I nogle indonesiske sprog (inclusive malajisk) findes en art vokalharmon, idet åbningsgraden af vokalen i første stavelse bestemmer åbningsgraden af den efterfølgende vokal. Enkelte steder findes laryngale fonationstyper (på Java) og enkelte steder ansats til ordtone eller registerforskelle (på Ny Guinea). Disse sidste fænomener er nok for isolerede til at kunne betragtes som overgangsstadier til **2** eller **1**.

Genetisk klassifikation efter ordslægtskab

På skema 3 er trukket stiplede eller ubrudte linjer mellem sprog, sprogfamilier eller sprogætter. De stiplede linjer angiver at man har antaget et genetisk slægtskab baseret på ordsammenligning. De ubrudte linjer betegner et typologisk slægtskab (disse er dog ikke tegnet ind, når de fremgår af selve skemaets opstilling). Vi har allerede gjort opmærksom på nogle af disse slægtskaber, men skal her kommentere yderligere nogle.

Fra **h** viet-muong går en linje op til sinitisk, en linje mod højre til thai, og en linje ned til mon-khmer. Ordslægtskabet med sinitisk beror uden tvivl på vietnamesiske lån fra kinesisk i de lange perioder hvor vietneserne har været politisk og kulturelt afhængige af Kina. Derimod har man været i tvivl om hvorvidt forbindelsen med thai eller med khmer var den oprindeligste. Det er imidlertid blevet klart at forbindelsen med thai skyldes lån fra thai til vietnamesisk, hvorimod en del af sprogets fundamentaleste gloser er beslægtede med khmer. Også thai har tre linjer (foruden linjer til

viet-muong), én til sinitisk, én til mon-khmer, og én til malajo-polynesiske. Her har man ligeledes længe været i tvivl om det genetiske tilhørsforhold. Ordslægtskabet med khmer (= kambodiansk) kan dog let forklares som resultat af gensidige lån (hvor thai har lånt mere fra khmer end omvendt). Også forbindelsen med sinitisk har vist sig at kunne forklares ved gensidige lån (og her viser det sig interessant nok at sinitisk har lånt mindst lige så meget fra thai som omvendt) formentlig fra en tid hvor thai-folkene var langt talrigere i Kina end i dag. Tilbage bliver ordslægtskabet mellem thai og malajo-polynesiske som gælder virkelige grundord der sjældent lånes fra et sprog til et andet. Til trods for at thai i det ydre minder meget om sinitiske sprog (og på grund af de mange lån delvis også om khmer) er thai altså oprindelig en del af den malajo-polynesiske familie.

Mellem oceanisk og ainu, og mellem oceanisk og japansk, har man ment at kunne påvise ordslægtskaber. Hvorledes disse skal forklares er endnu dunkelt, men man må formodentlig i al fald for japansk regne med en dobbelt oprindelse (altaisk og oceanisk?).

Endelig er der i skemaet for ainu og altaisks vedkommende ført stiplede linjer ud til IE d.v.s. indo-europæisk, den sprogæt vores eget sprog, tillige med et meget stort antal sprog i Europa, Indien og indimellem, tilhører. Sådanne sammenhænge er foreslået men endnu langt fra alle bevist. For altaisk går vejen over uralsk (= finsk-ugrisk) som er blevet sat i forbindelse på den ene side med altaisk, på den anden side med IE. Ved opstillingen af sådanne lange kæder af sprog, hvor hvert led i kæden betegner ordslægtskab, må man ikke forestille sig at alle sprog fra den ene ende til den anden er genetisk beslægtede. Ved så fjerne forbindelser kan vi ikke være sikre på hvilke forbindelser der stammer fra oprindeligt slægtskab og hvilke der er resultatet af lån, og det er betegnende at når et sprog eller en sprogfamilie har flere bindinger er det ofte ikke de samme ord der binder til mere end én side. Kæden fra øst-altaisk (der måske begynder allerede med oceanisk) gennem vest-altaisk og uralsk til indo-europæisk kunne fortsættes gennem kamito-semitisk (hvortil f. eks. arabisk og hebraisk hører) til bantu-sprogene. Men dermed er ikke påstået at hawaii-sproget er beslægtet med zulu, kun at der ved hvert led i kæden findes ordslægtskab der på en eller anden måde må forklares.

Fra tibeto-burmansk og fra munda er trukket ubrudte linjer til IE. Det drejer sig her om typologiske, grammatiske paralleller. I tibetansk findes aflyd (vokalskifte som i dansk springer, sprang, sprunget) i verbernes (udsagnsordenes) bøjning ligesom i IE og det er i begge sproggrupper en mellemtonge-vokal der betegner det extroverte eller centrifugale: bevægelse udad, transitivitet eller bestemmelse, og en bagtonge-vokal der betegner det introverte eller centripetale: bevægelse indad, intransitivitet eller uafhængighed. Den samme ejendommelighed gælder i øvrigt visse sprog i Kaukasus. Om forholdet skyldes slægtskab, påvirkning eller spontan opståen vides ikke.

Visse tibeto-burmanske sprog såsom tibetansk og lolo (på grænseegnene mellem Kina og Burma) besidder en såkaldt ergativ sætningsbygning, hvilket vil sige at man hverken har aktive konstruktioner („Manden slår hunden“) eller passive konstruk-

tioner („Hunden bliver slået af manden“) men kun en mellemkonstruktion (der lidt pudsigt på dansk måtte gengives som „slår hunden af manden“), hvor vores subjekt for transitive verber gengives ved en slags redskabsform („ved hjælp af manden“, „af manden“), og hvor man ikke gør forskel på agenten (handleledet) for intransitive og objektet (lideledet) for transitive verber (ligesom undertiden på dansk: „der kommer gæster“ er konstrueret ligesom „jeg venter gæster“). Det er karakteristisk for sprog med ergativ at denne konstruktion ganske særlig anvendes om handlinger i fortid. Denne udtryksmåde fandtes også i det ældste IE og findes den dag i dag i indiske sprog. Ergative konstruktioner findes også i Kaukasus (og i baskisk som tales i Frankrig og Spanien, men som ikke er et indo-europæisk sprog).

Går vi tilbage til nord-sinitisk viser det sig at man også der i vid udstrækning anvender en ergativ sætningsbygning. Det geografiske område hvor ergative konstruktioner anvendes falder i vid udstrækning sammen med det hvor vi fandt aflyd i verbalbøjningen. Vi kan heller ikke være sikre på forklaringen af disse sammenhænge, men gensidig påvirkning må i vid udstrækning have spillet ind.

I de tibeto-burmanske sprog som anvender ergativ er det også almindelig at de tre semantiske meddelelser som indeholdes i en og samme verbalendelse i indo-europæisk, nemlig person, tid og måde, udtrykkes i ét og samme morfem (betydningsbærende element) (på lolo-sproget akha betegner partiklen *e* i sætningen *ɲá nò áɲ dì e* „jeg vil slå dig“ at agenten (handleledet) er første person, at tiden er nutid eller fremtid, og at det er noget jeg véd, ikke noget man kan se, høre eller føle; ligesom på tysk *-t* i er kommt „han kommer“, betegner tredje person, nutid, i fortælle-måde). En konstruktion i akha, som svarer til IE præsens participium (nutids tillægsmåde), har aktiv betydning, hvorimod den konstruktion som svarer til perfektum participium (fortids tillægsmåde), har passiv betydning (konstrueret med handleledet i ergativ kasus, hvilket hænger sammen med at ergativ som nævnt i det hele taget særlig forekommer i fortid), ganske som på så mange IE sprog. Det er rimelig at forestille sig påvirkning mellem IE og andre sprog i Centralasien.

En række tibeto-sinitiske sprog, særlig himalajiske sprog, men måske også det ældste sinitiske, lader pronominerne (stedordene) indgå uopløselige forbindelser med verbet (udsagnsordet), som minder om forbindelser mellem possessive pronominer (ejstedord) og substantiver (navneord). Dette fænomen kaldes pronominalisering eller pronominel inkorporering. Det findes også i munda-sprogene indenfor austro-viet og i de indo-europæiske sprog (tysk: *ich komme, du kommst, er kommt* o.s.v., latin: *venio, venis, venit* o.s.v.; de indo-europæiske verbale personendelser er sikkert reminiscenser efter gamle inkorporerede pronominer). Der hersker enighed om at påvirkning mellem sprogene har fundet sted i denne forbindelse, men man er ikke sikker på hvilken vej påvirkningen er gået, meget tyder på at fænomenet er oprindeligt i tibeto-sinitisk.

Vi har altså konstateret at det fjerne Østens sprog efter ordbygningen kan inddeles i tre store typologiske grupper, som ikke falder sammen med de genetiske ætter som er opstillet på grundlag af ordslægtskab. Endvidere har vi set at der på grænseegnene

mellem de typologiske grupper findes sprog i en overgangstilstand fra én gruppe til en anden, og at der i grupperne findes sprog som har gjort skridtet fuldt ud fra én gruppe til en anden. I nogle tilfælde har vi set forbindelseslinjer til sprog uden for de her behandlede grupperinger, og det har ikke altid været mulig at skelne mellem genetisk slægtskab og påvirkninger eller lån, eller mellem genetisk og typologisk slægtskab, og det har ikke altid været mulig at konstatere i hvilken retning påvirkninger er gået.

Typologisk klassifikation efter sætningsbygning

Ved klassifikation af sprogene har vi hidtil anvendt kriterierne ordslægtskab (morfemslægtskab) og ordbygning (morfembygning). Vi vender os nu til et tredje kriterium: sætningsbygningen.

Vi får her brug for at behandle tre sætningstyper: upersonlige (eller eksistentielle), personlige (eller narrative) og determinative (eller prædikative) sætninger.

På dansk findes alle tre sætningstyper: „Det regner“, „Det strømmer ind med penge“, og „Der kommer gæster“, er upersonlige; „Hun smiler“, „Han spiste kagen“ og „Hunden blev prygllet af manden“ er personlige; „Han er bager“, „Han er den mindste i klassen“ og „Han er den der kan løbe længst“ er determinative. De upersonlige sætninger udtrykker et *forhold* og de er entoppeede i den forstand at verbet (udsagnsordet) er ytringens centralled (midtpunkt) som alle andre led modificerer (bestemmer). De determinative sætninger udtrykker et *omsagn* og de er totoppeede, idet både subjektet (grundledet) og prædikatet (omsagnsledet) er nødvendige i enhver ytring. De personlige sætninger udtrykker et *forløb*, og er flertoppeede med to, tre eller flere navneled angivende forløbets retning. Dog findes der i de fleste sprog endnu en sætningstype, der også kan danne overgangstyper til de andre, nemlig tematiserede sætninger hvor et substantiv (navneled) er sat udenfor den normale sætningskonstruktion som så i sin helhed fungerer som omtaleled til det exponerede (udenfor satte) navneled, der bliver sætningens tema (emne). En sådan sætning er en *omtale*. I nogle sprog kan man skelne mellem tema i en omtale på den ene side og navneled som del af et forhold, et omsagn eller et forløb på den anden side (på dansk er „min far“ handleled i et forløb i sætningen „min far slog mig aldrig“, men emne i en omtale i sætningen „min far han slog mig aldrig“ hvor „min far“ er tematiseret og erstattet i forløbet af „han“; ligeledes er „i morgen“ tematiseret i „i morgen så rejser jeg“, „den store tabel“ i „den store tabel den kan jeg ikke“).

De fleste sprog har determinative sætninger. Vi skal her kun komme ind på disse hvor de er den eneste eller den vigtigste sætningstype.

Til analysen af sætningsbygningen får vi brug for at operere med de størrelser som, tillige med deres forkortelser, er opstillet i skema 4.

I de vest-altaiske sprog er alle verber (udsagnsord) upersonlige. Verbet står efter alle andre led og kan kun efterfølges af en eksistentiel sætningspartikel, som betyder „der er“, „der findes“, „der sker“ . . . Agent og objekt (handleled og liled) er begge

en slags adverbielle modifikatorer (bestemmelser) til verballedet (udsagnsleddet) og kan i de forskellige sprog i vekslende grad markeres eller lades umarkeret. Manchurisk f. eks. markerer normalt lideleddet: bi bithebe arambi „jeg skriver et brev“, egentlig „skrivning (ara) finder sted (-mbi) som har som mål (-be) et brev (bithe) og som har med mig (bi) at gøre“. På moderne japansk gør man forskel på sætningstema (emne) og handleled: watashi wa „med hensyn til mig“ og watashi ga „jeg (som handleord for et verbum)“. Denne forskel gøres ikke på de vest-altaiske sprog og er ny i japansk (ga var tidligere en possessiv partikel der angav handleleddet som handlingens ejer: „der findes min sang“ = „jeg synger“).

Den altaiske hovedtype kan opstilles som $A_{(M)} O_{(M, \text{akkusativ})} V_{(C)} \text{StPt } \circ$: Handleled og lideled modificerer (bestemmer) verbet, lideleddet kan markeres som akkusativ-objekt, sætningen ender med en (existentiel) partikel efter verbet.

På samme måde som de altaiske sprog anbringer substantiver (navneord) før det verbum (udsagnsord) de modificerer (bestemmer), så anbringer de også adjektiver (tillægsord) og verber (udsagnsord) før det substantiv (navneord) de modificerer, og ligesom de anbringer partikler efter de sætninger de modificerer, så anbringer de også partikler efter substantiver og verber som er deres centralled. Dette kan vi angive med følgende formel: MC, CPt (eller med andre ord modifikatorer før centralled, men partikler efter centralled).

En sætningsbygning som minder meget om den altaiske finder vi i mange tibeto-burmanske sprog. Også på tibetansk ender sætningen med en eksistentiel sætningspartikel, foran den står verbet (udsagnsordet) og foran dette igen de nominelle modifikatorer (navneled som bestemmer udsagnsleddet). Men medens det i manchurisk var lideleddet der blev markeret (som akkusativ) så er det i tibetansk handleleddet der markeres, nemlig som et instrument (redskab) eller et ophav til handlingen. Vi har med andre ord her den ovenfor omtalte ergative konstruktion. Man siger på tibetansk: saŋs-rgjas kjis chos bstan to „Buddha har lært os loven“, egentlig „Ved hjælp af (-kjis) Buddha (saŋs-rgjas) har der været (to) lærdom (bstan) vedrørende loven (chos)“.

Medens den manchuriske verbalsætning (udsagn) er upersonlig (existentiel) akkusativisk, er den tibetanske upersonlig (existentiel) ergativisk. Vi kan opstille den tibeto-burmanske hovedtype som $A_{(M, \text{ergativ})} O_{(M)} V_{(C)} \text{StPt } \circ$: handleled og lideled modificerer (bestemmer) verbet, handleleddet markeres som ergativ-agent, lideleddet er enten umarkeret eller markeret som det sted hvor handlingen rammer eller foregår (jævnfør dansk „slå hunden“ og „slå på hunden“), sætningen ender med en (existentiel) partikel efter verbet. Handleleddet ved intransitive verber er umarkeret. Ligesom på altaisk sættes modifikatorer før centralled, omend de moderne sprog har tendens til at udvikle en klasse af efterstillede tillægsordagtige led som oprindeligt var centralled („Mandens godhed“ bliver til „Den gode mand“), og partikler sættes efter centralled. Partiklerne er fælles for substantiver og verber, eller rettere verbet behandles som en slags substantiv („der findes slag“ = „der er nogen der slår“), men verberne har et særligt sæt foranstillede tilføjelser, såkaldte præfixer, som vi her klassificerer under ét med partikler. Formlen for tibeto-burmansk modifikation bliver da $MC_V, MC_N (C_N M)$,

PtC_V (C_VPt), C_NPt ∅: modifikator går forud for centralled hvis dette er et verbum, medens modifikator i reglen går forud for, men sommetider følger efter centralled, hvis dette er et substantiv; partikler kan så både før og efter verber (nemlig i den udstrækning de behandles som verber eller substantiver), men står altid efter substantiver.

Hvis vi vender os til den anden hovedgren af tibeto-sinitisk, nemlig sinitisk, finder vi i moderne nord-sinitisk (f. eks. moderne standard kinesisk) to forskellige sætnings typer. Den ene sætningstype minder dels om den altaiske type, idet lideledet altid er markeret, dels om den tibetanske, idet det nominelle led (navneledet) ved intransitive verber har eller kan have samme markering som lideledet (objektet) ved transitive. Disse to sidstnævnte led kaldes tilsammen inerte eller ikke-handlende. Endvidere kan handleledet ved transitive verber markeres som ergativt. I den moderne standard kinesiske sætning rǎng wǒ bǎ shū mài le „jeg solgte bogen“ er „jeg“ (wǒ) markeret som ergativt med hjælp af rǎng, „bogen“ (shū) som lideled ved hjælp af bǎ og „sælge“ (mài) som afsluttet handling ved hjælp af partiklen le. Man siger altså egentlig „Af mig har der fundet salg sted som drejer sig om bogen“. I sætningen bǎ ge zhū pǎo le „Der er løbet en gris væk“ er „en gris“ (ge zhū) markeret som lideled (eller bedre inert led) på samme måde som „bogen“ (shū) i sætningen ovenfor (også i den danske oversættelse står „en gris“ efter udsagnsordet ligesom et objekt – i stedet for det mere formelle „En gris er løbet væk“).

I den ovenfor behandlede sætningstype har nord-sinitisk samme ordfølge som altaisk og tibeto-burmansk: handleled, lideled, verbum, partikel. Der findes imidlertid som omtalt endnu en nord-sinitisk sætningstype. I denne sætningstype kommer lideordet efter verbet og det er ikke nødvendigt med en partikel til sidst. F. eks. kan man sige wǒ mài shū „jeg sælger bøger“, hvor lideledet „bøger“ (shū) står til sidst og ingen af navneledene er markeret. Af nogle sådanne sætninger kan dannes en passiv: wǒ dǎ tā „Jeg slår ham“, tā bèi wǒ dǎ le „Han blev slået af mig“, hvor bèi angiver handleledet i en passiv sætning. Disse sætninger er personlige (narrative). I personlige sætningstyper kan handleledet kun markeres som et redskab eller udgangspunkt for handlingen i passive sætninger, som står i kontrast til aktive sætninger.

De omhandlede nord-sinitiske sætningstyper kan skrives som henholdsvis A_(M, ergativ) O_(M, inert) V StPt og (aktiv:) A_(X) V_(Tr) O_(Y) StPt ~ (passiv:) O_(X) A_(M) V_(Tr) StPt. Modifikator går forud for centralled, partikler går forud for substantiver med én undtagelse, det possessive *de* som i fùqin *de* („fars“), men følger efter verber (med undtagelse af bèi og gěi der foran verber betegner henholdsvis passive og dative konstruktioner).

Syd-sinitiske sprog foretrækker den personlige (narrative) konstruktion fremfor den upersonlige (eksistentielle). I sætninger med to navneled (et akkusativ og et dativ) efter verbet sætter nord-sinitisk dativ (hensynsled) før akkusativ (lideled) medens syd-sinitisk sætter dativ efter akkusativ. I visse forbindelser sættes modifikator (bestemmelse) efter navneord. I disse henseender nærmer syd-sinitisk sig thai-sprogene (således som vi så ovenfor at de også gør i fonologisk henseende), der kan karakteriseres med følgende formler: A_(X) V_(Tr) O_(Y) (StPt) og CM. Ligesom sinitisk kan thai danne en passiv:

O_(X) A_(M) V_(Tr). I aktiv markeres hverken handleled eller lideled. Med hensyn til markering er aktive sætninger i disse sprog altså neutrale.

Blandt de tibeto-karenske sprog følger kun de karenske den syd-sinitiske model. Disse sprog som efter deres genetiske slægtskab i reglen sættes nærmere tibeto-burmansk end sinitisk udgør typologisk set et overgangsled mellem tibeto-burmansk og sinitisk, ligesom thai udgør et overgangsled mellem sinitisk og de sydlige flerstavelssprog. Thai-ordfølgen er den samme som i viet-muong og i mon-khmer, medens ordslægtskaber jo anbringer thai sammen med de malajo-polynesiske sprog.

Den store gruppe sprog som har udviklet personlig sætningskonstruktion med transitive verber og passiv er alle tonale enstavelssprog. Det ligger nær at antage at den afslibningsproces, hvorved ord er blevet enkeltstavelser med laryngale fonations typer og toner, har arbejdet hånd i hånd med en grammatisk tilpudsning med fast ordfølge uden markering til betegnelse af navneledenes funktion. At lideledet følger efter verbet er et træk som stemmer overens med de sydlige malajo-polynesiske nabo-sprog indonesisk og formosansk, omend substantivernes forhold til verbet er af en ganske anden karakter i disse sprog.

I det ældste sinitiske sprog, tidlig arkaisk kinesisk (første halvdel af det første årtusind f.v.t.) er der reminiscenser af en sætningstype hvor alle pronominer sættes foran udsagnsordet uanset deres funktion – dette minder om den tibeto-burmanske ordfølge. I senere arkaisk kinesisk (sidste halvdel af det første årtusind f.v.t.) står prominente handleled i genitiv (og navneord står i genitiv som handleled i bisætninger) – et træk der hinder dels om de pronominaliserende himalaja-sprog dels om malajo-polynesiske. Det må antages at forskellige arkaisk-kinesiske stammer har haft forskellige kontakter med andre folkeslag.

I de indonesiske og formosanske sprog findes hverken upersonlige (existentielle) sætninger (forhold) eller personlige (narrative) sætninger (udsagn), men kun determinative (prædikative) sætninger (omsagn). Det vil sige at det led som indeholder verbet skal altid sættes lige med et nominalled. Man siger ikke „Jeg spiser“ men „Den der spiser det er mig“; man siger ikke „Han spiser risen“, men „Den der spiser risen det er ham“ eller „Det han spiser det er risen“; man siger ikke „Han fældede træet med en økse“ men „Den der fældede træet med en økse, det var ham“, eller „Det han fældede med øksen, det var træet“, eller „Det han fældede træet med, det var øksen“. Der er altid et subjekt (grundled) og et prædikat (omsagnsled), men det er ikke altid klart om det er verballedet eller nominalledet der er subjekt. På nogle sprog kan man skifte mellem de to konstruktioner, således at enten navneledet er subjekt („Jeg er den som slår hunden“) eller udsagnsledet er subjekt („Den der slår hunden det er mig“).

På det formosanske sprog atajal kan man sige „Jeg tager ris i en skål“ på fire måder:

magal	saku?	pagai	piatu?	„Jeg er den som tager ris i en
(tage)	(jeg)	(ris)	(skål)	skål“

galun (tage)	maku? (mit)	piatu? (skål)	pagai (ris)	„Risen er mit mål for at tage noget i en skål“
galan (tage i)	maku? (mit)	pagai (ris)	piatu? (skål)	„Skålen er det jeg tager ris i“ („Skålen er mit sted til at tage ris“)
s?agal (tage med)	maku? (mit)	pagai (ris)	piatu? (skål)	„Skålen er det jeg tager ris med“ („Skålen er mit redskab til at tage ris“)

Vi kan sige at der er én aktiv og tre passiver (direkte passiv, stedspassiv og redskabs-
passiv). Men de er allesammen determinative (indeholder grundled og omsagnsled).

Ligeledes forholder det sig på det filippinske sprog maranao, hvor man kan sige:

sombali? so mana? sa karabao „Manden er den der udfører slagting af vandbøf-
(slagter) (mand) (bøffel) len“, d.v.s. „Manden slagter vandbøflen“ (aktiv)

sombali?in o mama? so karabao „Mandens mål for slagting er vandbøflen“, d.v.s.
„Vandbøflen bliver slagtet af manden“ (direkte
passiv)

sombali?an o mama? so maior sa karabao „Høvdingen er mandens sted (hensyn) for
(høvding) slagting af vandbøflen“, d.v.s. „Manden
slagter vandbøflen til høvdingen“ (steds-
eller hensynspassiv)

isombali? o mama? so gelat ko karabao „Mandens redskab for slagting på vand-
(kniv) bøflen er kniven“, d.v.s. „Manden slagter
vandbøflen med kniven“ (redskabspassiv)

Både på atajal og på maranao står handleledet i genitiv (possessiv kasus, ejefald) i
alle tre passivformer (udsagnsledet udtrykker „hans mål for handlingen“, „hans sted
eller hensyn for handlingen“, eller „hans redskab for handlingen“).

På maranao står i aktive sætninger og i stedspassiv lideledet imidlertid også i en slags
genitiv („bøflens slagting“ = „slagting af bøflen“). Man skelner mellem domine-
rende (eller subjektiv) genitiv og domineret (eller objektiv) genitiv. På latin kan amor
dei være begge dele („Guds kærlighed“ eller „Kærlighed til Gud“). Mange malajo-
polynesiske sprog skelner imellem de to og deriblandt altså maranao: so sapi? o solotan
„Sultanens ko“ er dominerende genitiv fordi sultanen bestemmer over sin ko, mens
solotan sa mandeian „Sultanen af Mandeia, Mandeias sultan“ er domineret genitiv,
fordi Mandeia ikke bestemmer over sin sultan men omvendt. Partiklen o betegner
altså dominerende eller subjektiv genitiv og derfor får vi sombali?in o mama? „Man-
dens mål for slagting, det som manden slagter“, mens sa betegner domineret eller
objektiv genitiv som i sombali?an sa karabao „Hans sted (hensyn) for slagting af

vandbøflen“. I næsten alle polynesiske sprog findes disse to former for genitiv, men med de omvendte vokaler idet former med a betegner dominerende, former med o domineret genitiv. Endelig fremviser japansk rester af et system med to slags genitiv.

De fire sætningstyper i maranao kan skrives som:

V_(S, ophav) A_(P) O_(M, domineret genitiv)

V_(S, mål) A_(M, dominerende genitiv) O_(P)

V_(S, sted) A_(M, dominerende genitiv) L_(P) O_(M, domineret genitiv)

V_(S, redskab) A_(M, dominerende genitiv) Is_(P) O_(M, sted)

Det er fælles for alle typer at verbet (udsagnsordet) indeholder subjektet (grundledet), mens prædikatet (omsagnsledet) kan være handleledet, lideledet, stedsledet eller redskabsledet. Prædikatet angives altid ved partiklen so. Hvis prædikatet er et redskab (Is), står lideledet ikke i domineret genitiv men i lokativ (stedskasus) med partiklen ko. For at være helt nøjagtig burde verbet (V) også markeres som centralled til sine modifikationer, nemlig O_(M) OSV, ∅:

V_(S, ophav) (C); V_(S, mål) (C) OSV.

Det er på indonesisk hovedreglen at modifikator står efter centralled, og at partikler står efter verber, men før substantiver: CM, C_VPt, Pt C_N.

Moderne malajisk (bahasa malaysia i Malaysia, og bahasa indonesia i Indonesien) er meget forenklet i forhold til de her beskrevne typer. Kun ved pronominer (stedord) indgår genitiv (ejefald) i sætningskonstruktionen idet handleledet i passiv i første og anden person betegnes med en foransat genitiv, i tredje person ved en eftersat genitiv (samt forstavelsen di); lideledet kan ved tredje persons pronomen sættes i genitiv i aktive sætninger:

rumahku	„mit hus“	kutolong	„hjælpes af mig“
rumahkau	„dit hus“	kautolong	„hjælpes af dig“
rumahnya	„hans hus“	ditolongnya	„hjælpes af ham“
		tolongnya	„hjælper ham“

Den malajiske ordfølge er i øvrigt den samme som i thai-sprogene: handleledet før og lideledet efter verbet. Malajisk udgør altså en overgangsform mellem den sydlige type enstavelsessprog og den sydøstlige type flerstavelsessprog.

De oceaniske sprog er som de altaiske og de tibeto-burmanske sprog upersonlige (existentielle). De oceaniske sætninger indeholder ligeledes en eksistentiel sætningspartikel og nogle af dem markerer handleledet som ergativt, nogle markerer lideordet som akkusativ. Ordfølgen er imidlertid stik omvendt af de tidligere behandlede eksistentielle sprog, idet sætningen indledes med sætningspartiklen, derefter følger verballedet (udsagnsledet) og endelig de forskellige nominalled (navneled). Maori blandt de periferi-polynesiske (eller øst-polynesiske) sprog er et eksempel på akkusativisk sætningsbygning, mens samoansk blandt de central-polynesiske sprog er et eksempel på ergativ sætningsbygning.

På maori kan man sige: ka patu te tangata i te poaka „Manden dræbte grisen“, egentlig „Der var (ka) mand (tangata)-drab (patu) som gik ud over (i) grisen (poaka)“ (te er den bestemte artikel). Handleledet te tangata er umarkeret og lideledet te poaka er markeret som akkusativ ved hjælp af partiklen i.

På samoansk kan siges: sãʻave e le fafine le taʻavale („Kvinden kørte bilen“, egentlig „Der var (sã) bil (taʻavale)-kørsel (?ave) af (e) kvinden (fafine)“ (le er den bestemte artikel). Lideledet le taʻavale er umarkeret og handleledet le fafine er markeret som ergativ ved hjælp af partiklen e.

Både på maori og på samoansk kan man i underordnede sætninger gøre brug af de omtalte to slags genitiv (a-genitiv = dominerende, subjektiv genitiv, o-genitiv = domineret, objektiv genitiv) til at markere handleled eller lideled.

Ligesom på indonesiske og formosanske sprog anbringer man i oceanisk modifikator efter centralord, og partikler efter verber men før substantiver.

Med formler kan vi give de oceaniske sætningstyper som:

(central-polynesisk) StPt $V_{(C)} A_{(M, \text{ergativ})} O_{(M)}$; CM, C_V Pt, PtC_N

(periferi-polynesisk) StPt $V_{(C)} A_{(M)} O_{(M, \text{akkusativ})}$; CM, C_V Pt, PtC_N.

Skematisk oversigt over klassifikationerne

Vi kan nu sammenfatte alle de opstillede formler i ét enkelt skema 5. Dette skema viser hvorledes sætningsbygningen ændres trin for trin efterhånden som vi bevæger os fra den ene sproggruppe til den anden og ender med et system som på næsten alle punkter er det omvendte af det hvormed vi begyndte.

Endnu mere slående bliver billedet, hvis vi nøjes med at opstille hovedtyperne som i skema 6.

Vi kan endelig opstille enkelte relevante træk i endnu et skema 7. Dette skema viser oppefra og ned tre tydelige bølger: Fra eksistentiel sætningsbygning over narrativ og determinativ tilbage til eksistentiel. Nominalledenes markering i forhold til verballedet begynder med akkusativ markering, og bevæger sig over ergativ, inert, neutral og possessiv tilbage til ergativ og akkusativ markering. Endelig bevæger verballedets placering sig fra verbal-final over verbal-central til verbal-initial. Vi vender altså tilbage til de samme elementer i modsat rækkefølge.

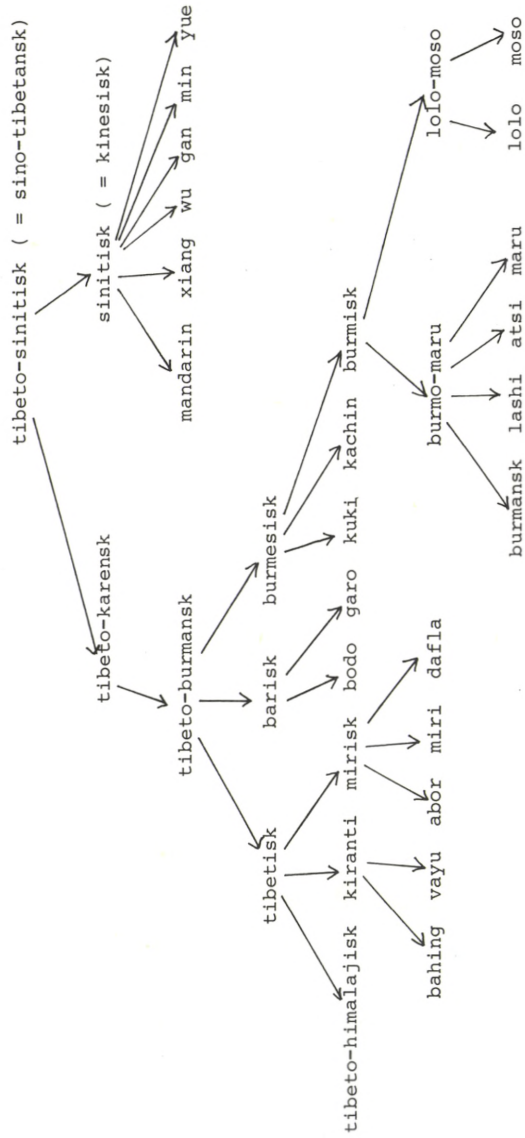
Vi har set at der blandt mellemzone-sprogene, de tonale enstavelsessprog, findes sprog med aflyd (betydningsbærende vokalskifte), mens der nord og syd for denne zone træffes omlyd (lydsmitte mellem vokaler i hver sin stavelse). Vi har også set at der i mellemzonens nordlige (og østlige) sprog ligeledes findes lydsmitte fra stavelse til stavelse (sandhi), men at det her gælder laryngalisering- og tone-fænomener, i forbindelse med hvilke også vokaler kan forandres. I de sydvestlige flerstavelsessprog (mon-khmer) findes toneregistre i forbindelse med laryngalfænomener, medens de sydøstlige flerstavelsessprog (med undtagelse af et par enklaver), ligesom de nordlige flerstavelsessprog, mangler både toner og laryngalisering. Vi har altså her en bevæ-

gelse fra omlyd og tonløshed gennem aflyd og toner, over toneregistre, og over omlyd og tonløshed til ren tonløshed. Endelig skal vi igen nævne at der mellem tonale enstavelsessprog på den ene side og flerstavelsessprog med frit vokalvalg på den anden side ligger en overgangszone (mon-khmer) hvor den første stavelse i et flerstavelsesord ikke kan udnytte hele sprogets inventar af vokaler.

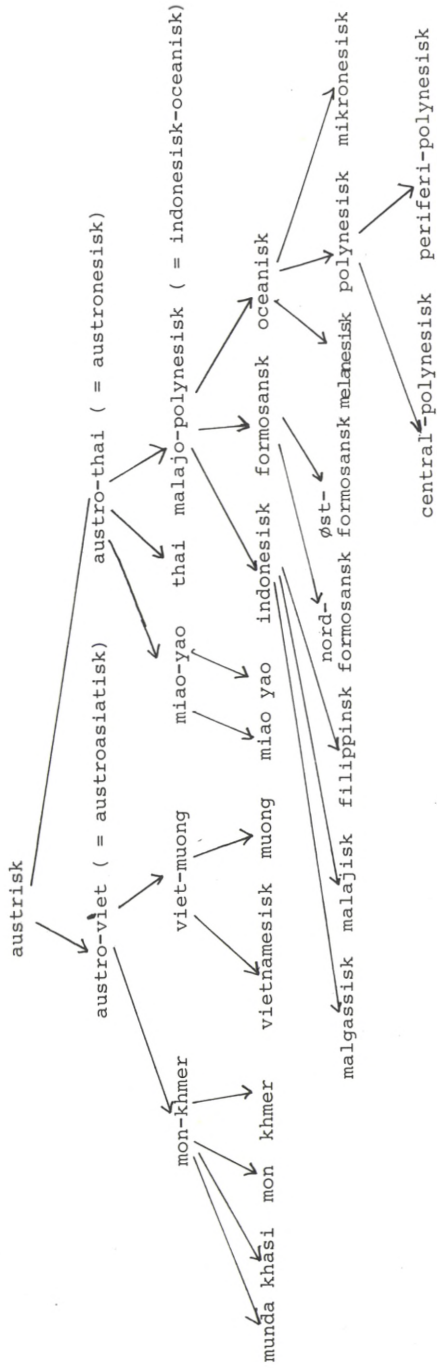
Vi husker fra skema 3 hvorledes det fjerne Østens sprog i en kæde har relationer til hinanden opstillet ud fra ordslægtskabskriterier, og hvorledes kæden slutes ved de eventuelle ordslægtskaber mellem oceanisk på den ene side og japansk på den anden. En sproginddeling efter ordbygningskriterier danner også et kædeagtigt mønster. Endelig bringer sætningsbygningens typologi os tilbage hvor vi begyndte med et smukt spejlbillede af udgangstypen.

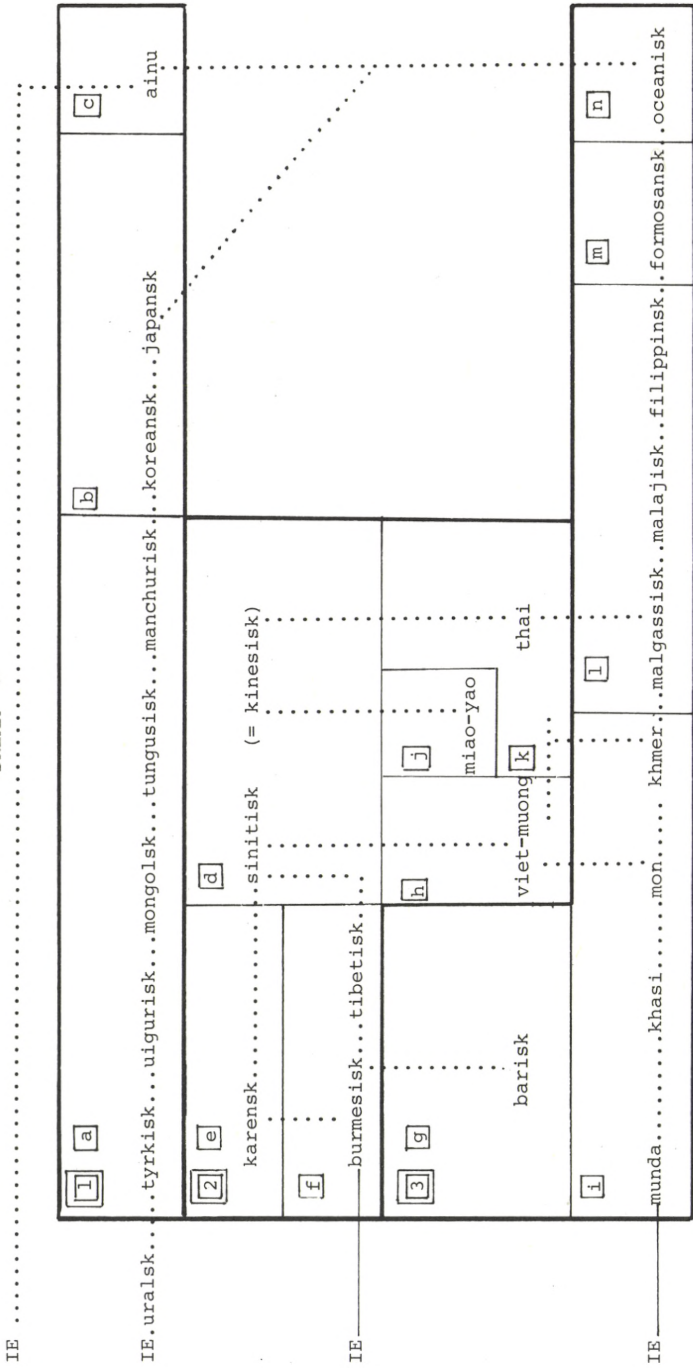
SKEMAER

SKEMA 1

SKEMA 2

typologisk klassifikation efter ordbygning

1 De nordlige flerstavelsessprog
2 De tonale enstavelsessprog
3 De sydlige flerstavelsessprog

SKEMA 3 (fortsat)

genetisk
klassifi-
kation
efter
ordslægt-
skab

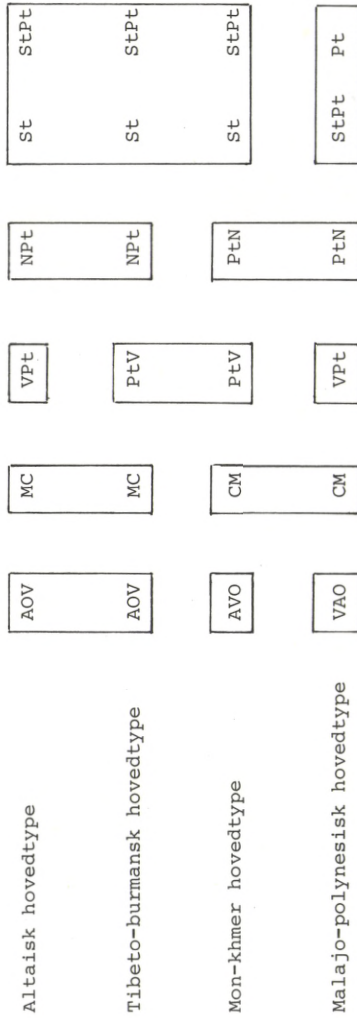
SKEMA 4

A	Agent, actor, handleled	Pt	Partikel, småord og affixer
C	Centralled, et led som modificeres (bestemmes) af et andet	R	Rema, omtale af tema (emne)
Is	Instrument, redskab	S	Subjekt, grundled for prædikat (omsagnsled)
It	Intransitiv, et verbum som ikke kan have både agent og objekt	St	Sætning
L	Locus, sted	StPt	Sætningspartikel
M	Modifikator, et led som modificerer (bestemmer) et andet	T	Tema, emne for rema (omtale)
N	Nomen, substantiv, navneord	Tr	Transitiv, et verbum som styrer et objekt (lidlede)
O	Objekt, patiens, lidlede	V	Verbum, udsagnsord
P	Prædikat, omsagnsled til subjekt (grundled)	X	Focus, brændpunkt, udgangsled i et forløb (handlede i aktive, lidlede i passive sætninger)
		Y	Terminus, mål, endepunkt i et forløb (lidlede i aktive sætninger)

SKEMA 5

altaisk	$\bar{A} (M)$	$O (M)$, akkusativ	$\bar{V} (C)$	StPt; MC, CPT	
tibeto-burmansk	$\bar{A} (M)$, ergativ	$O (M)$	$\bar{V} (C)$	StPt; MC _V , MC _N (C _N ^M), PtC _V (C _V ^{Pt}), C _N ^{Pt}	
nord-sinitisk	$\bar{A} (M)$, ergativ	$O (M)$, akkusativ	$\bar{V} (C)$	StPt; } MC, (PtC _V) C _V ^{Pt} , PtC _N (C _N ^{Pt})	
	$\bar{A} (X)$	$\bar{V} (Tr)$	$O (Y)$	(StPt);	
syd-sinitisk	$\bar{A} (X)$	$\bar{V} (Tr)$	$O (Y)$	(StPt); MC (C _N ^M), C _V ^{Pt} , PtC _N (C _N ^{Pt})	
thai, khmer	$\bar{A} (X)$	$\bar{V} (Tr)$	$O (Y)$	(StPt); CM, PtC	
indonesisk	$\bar{V} (S)$, ophav	$\bar{A} (P)$	$O (M)$, domineret genitiv;	} CM, C _V ^{Pt} , PtC _N	
	$\bar{V} (S)$, mål	$\bar{A} (M)$, dominerende genitiv	$O (P)$;		
	$\bar{V} (S)$, sted	$\bar{A} (M)$, dominerende genitiv	$\bar{L} (P)$		$O (M)$, domineret genitiv;
	$\bar{V} (S)$, redskab	$\bar{A} (M)$, dominerende genitiv	$\bar{I} s (P)$		$O (M)$, sted;
central-polynesisk	StPt	$\bar{V} (C)$	$\bar{A} (M)$, ergativ	$O (M)$; CM, C _V ^{Pt} , PtC _N	
periferi-polynesisk	StPt	$\bar{V} (C)$	$\bar{A} (M)$	$O (M)$, akkusativ; CM, C _V ^{Pt} , PtC _N	

SKEMA 6

udsagnsledeets
placering i
sætningen

navneledeets
markerede
binding til
udsagnslede

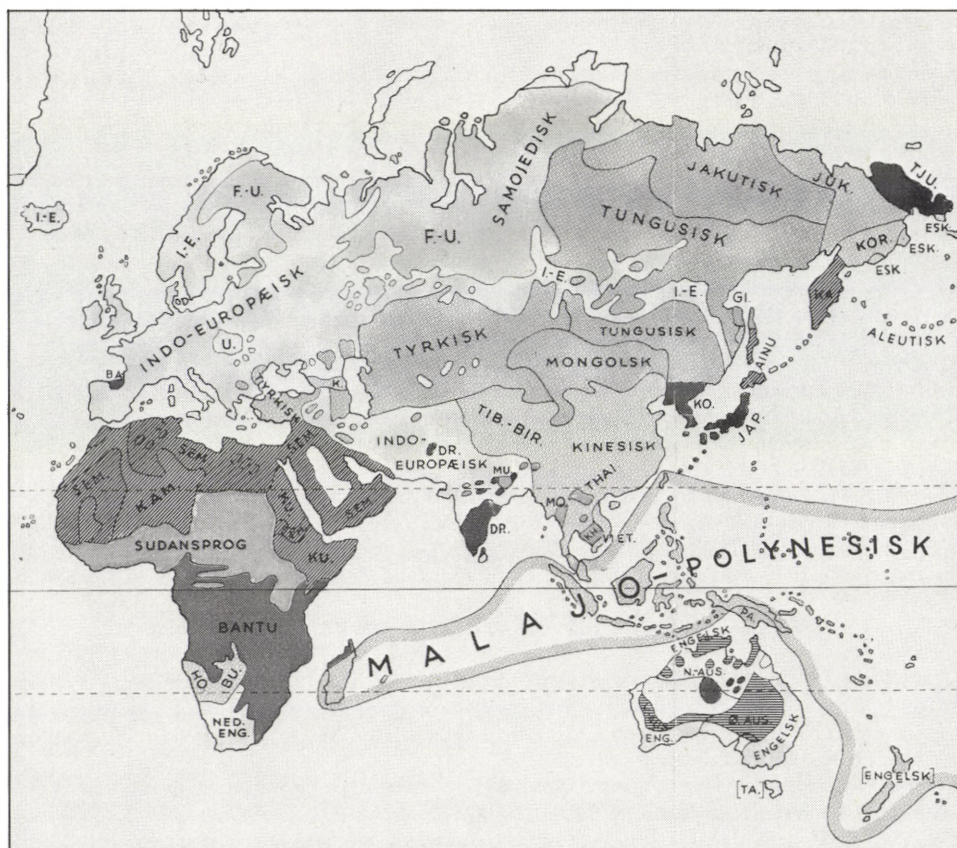
sætnings-
bygning

Altajisk	existentiel	akkusativ	verbal-final
Tibeto-burmansk	existentiel	ergativ	verbal-final
Nord-sinitisk	existentiel	ergativ-inert	verbal-final
Syd-sinitisk, mon-khmer, thai	narrativ	neutral	verbal-central
Indonesisk	determinativ	possessiv	verbal-initial
Central-polynesisk	existentiel	ergativ	verbal-initial
Periferi-polynesisk	existentiel	akkusativ	verbal-initial

Litteraturhenviisninger

- Bacot*, Jacques: Grammaire du tibétain littéraire. Paris 1946.
- Bauman*, Jim: Pronominal verb morphology in Tibeto-Burman. *Linguistics of the Tibetan-Burman Area* 1.1(74)108–155.
- Benedict*, Paul K.: Sino-Tibetan, A Conspectus. Cambridge 1972.
- Benedict*, Paul K.: Austro-Thai Language and Culture. Human Relations Area Files Press 1975.
- Biggs*, Bruce: Some problems of Polynesian grammar. *Journal of the Polynesian Society* 83.4(74)401–426.
- Burling*, Robbins: Proto-Bodo. *Language* 35.3(59)433–453.
- Chung*, Sandra: The syntax of nominalization in Polynesian. *Oceanic Linguistics* 12.1–2(73) 641–686.
- Dahl*, Otto Chr.: Proto-Austronesian. Scandinavian Institute of Asian Studies Monograph Series 15(1973).
- Egerod*, Søren: Sino-Tibetan languages. *Encyclopedia Britannica* 15 edition (1974) vol. 795–806.
- Elbert*, Samuel H.: The 127 Rennellese possessives. *Acta Linguistica Hafniensia* 9.1.(65) 16–24.
- Frei*, Henri: The ergative construction in Chinese. *Gengo Kenkyū* 31(56)22–50, 32(57)83–115.
- Gjerdman*, Olof: Word-parallels between Ainu and other languages. *Le Monde Oriental* 20(26)29–84.
- Grønbech*, K.: Der türkische Sprachbau. Kopenhagen 1936.
- Hänisch*, Erich: Mandschu-Grammatik. Leipzig 1961.
- Hashimoto*, Mantaro: Language diffusion on the Asian continent. *Computational Analyses of Asian & African Languages* 3(76)49–66.
- Hashimoto*, Mantaro: The double object construction in Chinese. *Computational Analyses of Asian & African Languages* 6(76)33–42.
- Hashimoto*, Oi-kan Yue: Southern Chinese dialects, the Thai connection. *Computational Analyses of Asian & African Languages* 6(76)1–9.
- Haudricourt*, André G.: La place du vietnamien dans les langues austro-asiatiques. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 49(53)122–128.
- Haudricourt*, André G.: De l'origine des tons en vietnamien. *Journal Asiatique* 242(54)69–82.
- Haudricourt*, André G.: Problèmes de comparative austronésien. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 59(64)105–118.
- Henderson*, Eugénie J. A.: The topography of certain phonetic and morphological characteristics of SE Asian languages. *Lingua* 15(65)400–434.
- Hjelmlev*, Louis: Sproget. Kbh. 1963.
- Hohepa*, Patrick W.: The accusative-to-ergative drift in Polynesian languages. *Journal of the Polynesian Society* 78.3(69)295–329.
- Johansen*, J. Prytz: Character and structure of the action in Maori. *Det Kgl. Danske Videnskaberne Selskab. Historisk-filosofiske Meddelelser* 31.5.(48)1–66.
- Li* Charles N. and Sandra A. Thomsen: Historical change of word order, a case study in Chinese and its implications.
in: Anderson and Jones, *Historical Linguistics* 1(74)189–217.
- Li*, Fang-kuei: Sino-Tai. *Computational Analyses of Asian & African Languages* 3(76)39–48.
- Maspero*, H.: Notes sur la morphologie du tibéto-birman et du munda. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 44(47–48)154–185.
- Meillet* et Cohen: *Les langues du monde*. Paris 1952.
- McKaughan*, Howard: Overt relation markers in Maranao. *Language* 38.1(62)47–51.
- Miller*, Roy Andrew: *Japanese and the other Altaic languages*. Chicago 1971.

- Milner, George*: Is it aspect (not voice) which is marked in Samoan? *Oceanic Linguistics* 12.1-2(73)621-631.
- Naert, Pierre*: La situation linguistique de l'aïnou. *Lunds Universitet årsskrift, N. F. Aud. 1*, vol. 53.4(1958).
- Naylor, Paz Buenaventura*: Topic, focus, and emphasis in the Tagalog verbal clause. *Oceanic Linguistics* 14.1.(75)12-79.
- Pou, Saveros and Philip N. Jenner*: Proto-Indonesian and Mon-Khmer. *Asian Perspectives* 17.2(75)112-124.
- Pulleyblank, E. G.*: The Indo-European vowel system and the qualitative ablaut. *Word* 21 (65)86-101.
- Pulleyblank, E. G.*: Close/open ablaut in Sino-Tibetan: *Lingua* 14(65)230-240.
- Rasmussen, Jens Elmegård*: *Haeretica indogermanica*. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. *Historisk-filosofiske Meddelelser* 47.3(74).
- Régamey, C.*: Considérations sur le système morphologique du tibétain littéraire. in: *Cahier Ferdinand Saussure, Genève* (1946-47)26-46.
- Rygaloff, Alexis*: *Grammaire élémentaire du chinois*. Paris 1973.
- Sauvageot, Aurélien*: Le problème du sujet. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 69(74)225-246.
- Schachter, Paul*: The subject in Philippine languages, topic, actor, actor-topic, or none of the above?
in: *Li, Subject and Topic* (1976)491-518.
- Shorto, Harry L.*: In defense of Austric. *Computational Analyses of Asian & African Languages* 6(76)95-104.
- Sinclair, M. B. W.*: Is Maori an ergative language? *Journal of the Polynesian Society* 85.1 (76)9-26.
- Sinor, Denis*: Le verbe mandjou. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 45.1(49) 146-155.
- So, Chung*: The BA construction and verb-final drift in Chinese. *Computational Analyses of Asian & African Languages* 3(76)87-96.
- Tchekoff, Claude*: Parataxe et construction ergative avec exemples en avar et tongien. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 68(73)255-268.
- Voegelin, C. F. and F. M.*: *Classification and Index of the World's Languages*. New York 1977.

FORKORTELSER

AUS.	= Australsk	JAP.	= Japansk	MO.	= Mon
BA.	= Baskisk	JUK.	= Jukagirsk	MU.	= Munda
BU.	= Buskmandsk	K.	= Kaukasiske sprog	NED.	= Nederlandsk
DR.	= Dravidisk	KA.	= Kamtjadalsk	PA.	= Papua
ENG.	= Engelsk	KAM.	= Kamitisk	SEM.	= Semitisk
ESK.	= Eskimoisk	KH.	= Khmer	TA.	= Tasmanisk
F.-U.	= Finsk-ugrisk	KO.	= Koreansk	TIB.-BIR.	= Tibeto-burmansk
GI.	= Giljakisk	KOR.	= Korjakisk	TJU.	= Tjuktjisk
HO.	= Hottentottisk	KU.	= Kusjitisk	U.	= Ungarsk
I.-E.	= Indo-europæisk			VIET.	= Vietnamesisk

SPROGKORT

Udarbejdet efter W. L. Graff: *Language and Languages* (på grundlag af Meillet og Cohen: *Les langues du monde* og P. W. Schmidt: *Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde*).

Delvis gengivet efter Louis Hjelmslev: *Sproget*, Berlingske Leksikon Bibliotek, Berlingske Forlag, København 1963.

Grundvidenskaben i dag er navnet på en foredragsrække, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab begyndte i efteråret 1976. Formålet er at bidrage til en større forståelse af den forskning, der ikke direkte stiler mod praktisk anvendelse, men mod forøget indsigt i sammenhængen i verden.

Pjeceserien bygger på disse foredrag. Forfatterne er fremtrædende forskere hentet såvel i som uden for Selskabets medlemskreds. Fremstillingen er gjort så almen, at det enkelte hæfte kan tjene som udgangspunkt for en videre beskæftigelse med de behandlede fag og emner. Hertil hjælper også omfattende litteraturhenvisninger.

Behandlingen af de enkelte naturvidenskabelige og humanistiske videnskabsgrene sigter mod at give et indtryk af forskningens udvikling i den sidste menneskealder. Det drejer sig ikke alene om metoder og resultater; også spørgsmålet om grundforskningens praktiske betydning og de farer, den kan rumme, berøres. I det første hæfte drøftes den grundvidenskabelige forskning som helhed samt dens samfundsmæssige rolle.

De nedennævnte 10 pjecer forventes udsendt 1977-78. De nummererede er allerede udkommet:

1. Mogens Pihl: Hvad er grundvidenskab?
2. Erling Bjøl: Politik som videnskab.
3. Søren Egerod: Det fjerne Østens sprog – sammenhænge og påvirkninger.
4. C. Møller: Omvæltninger i fysikernes tankesæt i vort århundrede.
Arne Noe-Nygaard: Jordens nye ansigt.
Olaf Pedersen: Videnskabshistorien og dens aktuelle betydning.
Erik A. Nielsen: Hvad kan litteraturvidenskaben?
Ingmar Bengtsson: Musikvidenskaben nu og i fremtiden.
Ole Maaløe: Biologiens molekylære grundlag.
B. Gomard: Retsvidenskabens opgaver og metode belyst ved eksempler fra aktieselskabsretten.

Pris kr. 12,85 incl. 18 % moms.

ISBN 87-87696-01-0